

תוכנית להקמת מדינה יהודית במפרץ הפרסי במלחמת העולם הראשונה

ב־9 באוקטובר 1917 הגיש השר לענייני הודו בממשלת בריטניה, היהודי אדווין מונטגיו (Edwin S. Montagu), תזכיר נוסף לקבינט, במסגרת מאבקו בתנועה הציונית בבריטניה ונסיונותיו לסכל את הפרסום של הצהרה בריטית בזכות הקמתו של בית־לאומי יהודי בארץ־ישראל (דהיינו, הצהרת בלפור).¹ התזכיר, שהוכתר בשם 'ציונות', הגדיר את שאיפותיהם של הציונים ביחס לארץ־ישראל כלא־מעשיות, וממילא כשאיפות שאין זה ראוי לסכן למענן את המעמד של רוב היהודי העולם, אשר יישארו בארצותיהם ולא יחפשו בית בארץ־ישראל. עם כל ההערכה לחיים וייצמן כמדען ולתרומתו לבעלות־הברית, הוסיף מונטגיו, אין מנוס מלקבוע כי בעניין ארץ־ישראל הוא נוהג כ'פנט דתי'. מונטגיו גם כלל בתזכיר רשימה של יהודים בריטים בולטים, אנטי־ציונים כולם, כראיה לכך שרוב היהודי בריטניה מתנגדים לציונות ולכן, טען, הואיל ונאמנותו הראשונית של הקבינט היא לאזרחי האימפריה הבריטית, אל לו להתעלם מ'התחושה הבריטית שאני מייצג', למען קבוצה קטנה, 'שהיא בינלאומית בדעותיה'.²

בסעיף השלישי של התזכיר, שנועד לערער את הרושם שממשלת צרפת רוחשת אהדה כנה לשאיפות הציונים, הופיע הסיפור המוזר שלהלן על תמיכה צרפתית כביכול בתוכנית להקמת מדינה יהודית בחוף המפרץ הפרסי:

דיווח לקבינט שממשלת צרפת אוהדת את שאיפות הציונים.³ לאחרונה הובא לידעתי באופן רשמי שהשגריר הצרפתי פנה למשרד החוץ שלנו בהצעה להקים אומה [כך!] יהודית ב'אל־חסא' שבחצי־האי ערב, בהתעלמו מהעובדה שאמנם מדובר בטריטוריה תורכית, באופן טכני, אבל זה לא מכבר, ב־1915, חתמנו על

1. על מאמציו של מונטגיו להכשיל את הצהרת בלפור ראו: ל' שטיין, מסד למדינת ישראל: תולדותיה של הצהרת בלפור, תל־אביב 1962, בעיקר עמ' 414-420.
2. PRO, CAB 24/28, file G.T. 2263: Zionism, by E.S. Montagu, 9 October 1917.
3. בישיבת הקבינט ב־4 באוקטובר 1917 הקריא שר החוץ בלפור מכתב שהעביר ז'ול קמבון (Jules Martin Cambon), המזכיר הכללי של משרד החוץ הצרפתי, לנחום סוקולוב, ביוני 1917, ובו הובעה אהדה לשאיפות הציונים 'לתחיית הלאומיות היהודית' בארץ־ישראל. ראו: שטיין, מסד למדינת ישראל, עמ' 347-351, 430.
4. שמה של רצועת החוף של המפרץ הפרסי בין קטר מדרום וכוויית מצפון.

חווה המבטיח, פחות או יותר, לתמוך בשליטה של אבן-סעוד ואנשיו באזור הזה.⁵ אני מזכיר זאת כדי להוכיח שהצרפתים להוטים ליישב את היהודים בכל מקום שהוא, ולו על-מנת שיהיה להם תירוץ להיפטר מהם, או לפחות מחלק גדול מהם.

מונטגיו התייחס לפרשה אמיתית, שאירעה ימים ספורים לפני כן, אלא שעיון במסמכי משרד החוץ הבריטי, ובמסמכים של המשרד לענייני הודו, שמונטגיו עמד בראשו, מעלה שהוא עיוות את תיאור העובדות לחלוטין, בהתאם לצרכיו. להלן הסיפור האמיתי, והמשונה, שעמד מאחורי דבריו של מונטגיו.⁶

ב־12 בספטמבר 1917 שיגר ד"ר לאון רותשטיין (Léon Rothstein), רופא יהודי יוצא רוסיה ששהה בפאריס, את המכתב הבא ללורד ברטי (Bertie), השגריר הבריטי בפאריס:

הוד מעלתו, שגריר אנגליה בפאריס,

יש לי הכבוד להפנות בזה הצעה לכבודו, ואני מרשה לעצמי לבקש ממנו את תשומת-לבו ואת מיטב אמונו. אולם בטרם אגש לגופו של עניין, ברצוני להציג בפני כבודו הוכחה למספר סגולות של עוצמה מוסרית, יכולת הכרעה ואומץ, המצויות במשפחתי, ולשם כך אציג בפניו שורות אחדות מספרו האחרון של מוריס בארס (Maurice Barrès), נשיאו של ארגון עוין לאומה היהודית.⁷ חרף עוינות זו, בארס מדבר שם על בני, אשר נפל בגבורה בוורדן לאחר שהתנדב

5. אבן-סעוד, שליט נג'ד, השתלט על אל-חסא ב־1913 וסילק ממנה את הכוחות העות'מאניים. בדצמבר 1915 חתמו הבריטים על חוזה שיתוף-פעולה עמו, שכלל, בין השאר, הכרה בשליטתו של אבן-סעוד באל-חסא. לנוסח החוזה ראו: J. C. Hurewitz (ed.), *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record*, vol. II, New York 1956, pp. 17-18; בראשית הסעיף הראשון של החוזה נאמר: 'ממשלת בריטניה מאשרת כי נג'ד, אל-חסא, קטיף, ג'ביל והאזורים הקשורים בהם [...] הם ארצם של אבן-סעוד ואבותיו לפניו, ומכירה בזאת באבן-סעוד האמור כשליט העצמאי שלהם'.

6. אחדים מהמסמכים שיופיעו להלן נזכרו לראשונה בסקירה קצרה בשפה הערבית שהופיעה בשאון פלסטינייה, כתביעת של המרכז למחקרים של הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף), כנראה כהוכחה לכוונות ההתפשטות של היהודים מעבר לארץ-ישראל. ראו: ת'רירה קאסמיה, 'ות'איק בריטאניה חול אקתראח יהודי באקאמת דןלה יהודיה פי מנטקת אל-ח'ליג' אל-ערבי את'נא אל-חרב אל-עאלמיה אל-אולא', שאון פלסטינייה, 6 (ינואר 1972), עמ' 290-291.

7. הסופר הצרפתי מוריס בארס (1862-1923) היה מראשי המחנה של מתנגדי דרייפוס בצרפת בשלהי המאה התשע-עשרה. במרוצת מלחמת העולם הראשונה הגיע לשיא פעילותו הפוליטית (והספרותית), כחבר האספה הלאומית וכנשיא הארגון הלאומני והאנטישמי, 'הליגה של הפטריוטים' (Ligue des Patriotes).

לפקד על התקפה נגד מצודת אויב מבוצרת ביותר. הוא כבש מצודה זו, שנותרה מאז ואילך בידי צרפת.

מי ייתן ודם בני שניגר כמים מרצונו, יעמוד לזכות ההצעה שאני מרהיב עוז בנפשי להעלות כאן ויזכה אותה במיטב האמון של כבודו.

והנה הצעתי:

אני מקבל על עצמי לקבץ עד האביב הבא כוח לוחם יהודי, בן מאה ועשרים אלף איש נמרצים, מקרב אלה שאינם בני-גיוס. כוח זה, שיוכפל חי-שקל, ישתף-פעולה בתנאים מסוימים עם הכוחות של מעצמות ההסכמה.

הצעתי, הנראית אולי במבט ראשון כחזיון שווא, שוב לא תיראה כזאת מרגע שאלפי האנשים הראשונים יגיעו למקומות הריכוז של הלוחמים העתידיים.

התנאים שאני מרשה לעצמי להציג הם כדלהלן:

(1) הפרובינציה התורכית של אל-חסא, ליד המפרץ הפרסי, למעט כוויית, תהפוך למדינה יהודית;

(2) מדינה זו תוקם כתוצאה מפלישה של הכוחות היהודיים מיד לאחר שכוחות אלה ימנו שלושים אלף איש, אשר יאורגנו, יאומנו ויצוידו במקום הריכוז שלהם - האי בחריין שבאותו מפרץ;

(3) כל הוצאות הצידו והחימוש, וההוצאות האחרות הקשורות בהכנות, בתובלה, באספקת מזון וכיו"ב, יכוסו באמצעות הלוואות, אם מאנגליה לבדה ואם ממעצמות ההסכמה; הסכומים שייגויסו באופן זה יהיו את החוב הראשון של המדינה היהודית;

(4) מעצמות ההסכמה יספקו מדריכים וחלק מסגל הפיקוד, ואלה ייחשבו כמשרתים בצבא היהודי וילבשו את מדיו;

(5) הכוחות היהודיים יילחמו באסיה בלבד;

(6) כדי לשמור על האינטרסים של האומה היהודית, מחד-גיסא, ולהבטיח את המילוי המדויק והנאמן של התחייבויותינו כלפי מעצמות ההסכמה, מאידך-גיסא, אני סבור כי מחובתי לקבל על עצמי את הניהול העליון של משימה זו. מובן מאליו שאקיף עצמי בשותפים בעלי יכולת ואבקש להסתייע במדינאים הדגולים של אנגליה ומעצמות ההסכמה.

(7) כל היוזמה, עד לרגע הפלישה לפרובינציה של אל-חסא, צריכה להתנהל בסודיות גמורה; המוני האנשים המיועדים להיכלל בכוחות העתידיים, ואפילו כמעט כל הקצינים והשותפים, יהיו באפלה גמורה, לאורך כל תקופת ההכנות, בכל הנוגע ליוזמה, ובראש ובראשונה למטרתה.

להלן הסדר הכרונולוגי של השתלשלות המאורעות, על-פי דעתי:

(1) חיבור טיוטת חוזה בין מעצמות ההסכמה ואנגליה, מצד אחד, וביני בשם המדינה היהודית העתידית, מצד אחר. כיוון שכרגע איני מוסמך לשאת-ולתת על חוזה, המסמך ייחשב כטיוטה, ויהפוך למסמך סופי כאשר מעמדי יהפוך לרשמי,

מכוח החלטת סנהדרין של רבנים, אשר גם יאשרו את המסמך, להציבני בראש הכוחות היהודיים.

(2) הכנת התוכנית על-ידי ועדה עליונה, שארכיב, בסיוע של ועדות-משנה בהתאם לצורכי ההכנות.

(3) העברת האנשים לאי בחריין, שבו יוכנו מחנות לקליטת שלושים אלף איש ולריכוז כל סוגי הצידוד, החימוש וכו'.

(4) הפיכת האנשים שירוכזו באי לחיילים קרביים, אימונם, הרכבת הסגל הפיקודי, והקמת סנהדרין חוקית מנקודת-ראותה של האורתודוקסיה היהודית.

(5) פלישה לפרובינציה התורכית אל-חאסא; הכרזה על הקמתה של מדינה יהודית; הכרת מעצמות ההסכמה במדינה החדשה.

(6) ארגון מהיר של המדינה החדשה, הגעת כוחות חדשים, אימונם וארגונם.

(7) מאחר שהמדינה היהודית תימצא במצב מלחמה עם תורכיה מעצם הפלישה לטריטוריה של זו האחרונה, הכוחות היהודים ייכנסו מיד לקרב ויתמידו בכך עד לניצחון הסופי של מעצמות ההסכמה או עד לאובדנם.

ההכרזה המידית על הקמת המדינה היהודית וההכרה של מעצמות ההסכמה במדינה זו יהיו מהלך טבעי אשר יחשמל את האומה היהודית ויעורר בה התלהבות אדירה למעצמות ההסכמה, אשר המדינה היהודית תהפוך לחלק אינטגרלי מהן. הדבר יוליד לאלתר שפע בלתי פוסק של כספים וגידול במספר הלוחמים. יתרה מזו, על-פי שורת ההיגיון, החיילים היהודים בצבאות של בעלות-הברית לא יסתפקו עוד בעשיית חובתם - הם יהפכו לגיבורים. ולפי אותו היגיון, בפעולתו בכיוון ההפוך, תחושתם הדתית החזקה של החיילים היהודים של תורכיה ואוסטריה תשתק באופן אוטומטי את רגש החובה [הצבאית] שלהם. להתלהבות היהודים ברוסיה יהיו השפעות משמחות ביותר על חבריהם הנוצרים.

בטרם אסיים, ברצוני להבהיר כי להצעה הנוכחית אין שום קשר לחוגים המכונים ציונים, אשר שאיפותיהם אינן חופפות לאלה של חברי ושלי, ואשר את שיטותיהם ודרכיהם גיניתי תמיד.

אני נוטל לעצמי את החירות לבקש ראיון עם הוד מעלתו מחר אחר-הצהריים, כדי לעמוד על המשך הטיפול שהוא מתכוון להעניק להצעת; כן אני מעמיד עצמי לרשותו למתן כל הסבר שהוא ימצא לנכון לבקש ממני.

בתקווה להתכבד במיטב אמונו, אני מבקש מהוד מעלתו להואיל לקבל את רגשי הנאמנות והכבוד שלי.⁸

8. PRO, FO 371/3053, 182421/84173: lettre, M.L. Rothstein (Paris) à l'Ambassadeur d'Angleterre (Paris), 12 septembre 1917, enclosed with despatch 480, Lord Bertie (Paris) to Arthur James Balfour (London), 14 September 1917

למכתבו של רותשטיין נלווה גזיר עיתון ובו מאמר מפרי עטו של מוריס בארס על 'Les Israélites', שישו בסדרת מאמרים שפרסם על 'משפחותיה הרוחניות השונות של צרפת'. נזכר שם בנו של רותשטיין, אמדה (Amédée), ציוני בן 22, אשר ראה בהתגייסותו למאמץ המלחמתי של צרפת, ובנכונותו להקריב את חייו למען ארץ זו, חיזוק של הכוח המוסרי של הציונים, ואשר היה סמוך ובטוח כי ניצחון של מעצמות ההסכמה ייצור אפשרות להגשמת חזונו של הרצל. לחבריו אמר 'להתראות לאחר המלחמה בארץ-ישראל'. הוא התגייס לחיל הרגלים כחייל פשוט, נעשה לקצין, קיבל אותות הצטיינות על אומץ-לבו הנדיר, ונפל בהוליו את אנשיו לקרב, באוגוסט 1916. בארס סיים את דבריו בעניין זה בהערה כי עצוב הדבר שכך עלה בגורלו של מי שהביט בעולם ובחיים אך ורק מתוך זווית הראייה של האומה היהודית. הוא מת אמנם למען אלה שאהב יותר מכל, אולם גם רצה להיבדל מהם. 'זהו אחד מסבלותיה הרבים מספור של היהודי הנווד', ציין בארס.⁹

לורד ברטי שלח את מכתבו של רותשטיין לשר החוץ בלפור וביקש ממנו הוראות לגבי התשובה למכתב זה.¹⁰ בלפור עצמו הורה לאנשיו להיוועץ במייג'ור-רגנרל מקדונו (Macdonogh), מפקד המודיעין הבריטי, אך גם הציע לענות לרותשטיין 'כי למרבה הצער' ממשלת הוד מלכותו לא תוכל ליישם את הצעותיו.¹¹ העתק מכתבו של רותשטיין הועבר ממשד החוץ למשרד לענייני הודו (India Office), שהמפרץ הפרסי, האזור שאליו התייחסה תכנית רותשטיין, היה בתחום אחריותו.¹²

9. סדרת המאמרים של בארס על 'משפחותיה הרוחניות' של צרפת פורסמה בעיתון LBEcho de Paris מ־27 בנובמבר 1916 עד 9 במרס 1917 ומנתה עשרה מאמרים על הקתולים, הפרוטסטנטים, היהודים והסוציאליסטים, ועל דרך התרומה של המורשות השונות של כל אלה ליצירת חזית הרמונית אחת בהגנה על צרפת. המאמרים יצאו לאור כספר ב־1917. ראו: P. Moreau, Bruges 1970, pp. 80, 94. לכאורה, מפליא שבארס האנטישמי כתב את המאמר החיובי יחסית על בנו של רותשטיין. ההסבר לכך מצוי בתמיכתו של בארס בתקופת מלחמת העולם הראשונה ברעיון 'האיחוד הקדוש' (Union sacrée) של צרפת. בשל כך היה מוכן להתעלם זמנית מתפיסותיו האנטישמיות ולראות את היהודים כחלק מ'המשפחה הרוחנית' של צרפת.

10. PRO, FO 371/3053, 182421/84173: Despatch 480, Bertie to Balfour, 14 September 1917

11. PRO, FO 371/3053, 182421/84173: Letter 182421/W/44, FO to Director of Military Intelligence, 24 September 1917; ראו גם הערה על כריכת התיק: 'כמדומני שהרעיון הוא די בלתי מעשי'.

12. Oriental and India Office Collections (London), L/P&S/11/127, file 3870: Letter W/44/182421, Under Secretary of State (FO) to Under Secretary of State (India Office), 24 September 1917; בגלל גודלה של האימפריה הבריטית נחלק ניהולה בפועל בין הממשלה בלונדון, שחלשה על חלקי האימפריה במחצית המערבית של העולם, ובין הממשל הבריטי בהודו, שחלש על נחלות האימפריה במחצית המזרחית של העולם. 'קו הגבול' בין שני תחומי האחריות עבר במרכזו של חצי-האי ערב. לעתים נוצרו ניגודי אינטרסים משונים בין שני

מפקד המודיעין הסכים מיד להצעתו של בלפור להשיב לרותשטיין כי הצעתו אינה קבילה.¹³ בלא להמתין לתגובת המשרד לענייני הודו, הורה משרד החוץ ללורד ברטי, ב-3 באוקטובר, 'להודות' לרותשטיין על מכתבו, ולהודיעו כי ממשלת בריטניה 'מצטערת על שלא תוכל להוציא לפועל את הצעותיו'.¹⁴ העתק של הוראות אלו לברטי נשלח למשרד לענייני הודו בצירוף העתק מתשובתו של מפקד המודיעין.¹⁵ משרד החוץ ראה את הפרשה כעניין גמור, אלא שכעת החליטו בכירי המשרד לענייני הודו להביע את דעתם. כבר ב-26 בספטמבר ציין ג'ון שקבורו (John E. Shuckburgh), מזכיר המחלקה הפוליטית במשרד לענייני הודו, כי האזור שרותשטיין הציע להקים בו את המדינה היהודית החדשה, 'הפרובינציה התורכית של אל-חסא', מצוי למעשה בשליטתו של אבן-סעוד, בעל-בריתם של הבריטים, ולא בשליטת התורכים.¹⁶ כל תוכנית המתייחסת לטריטוריות שלו, אמר שקבורו, תזדקק אפוא להסכמתו המוקדמת. זאת ועוד, גם השייח' של בחריין, מקום הריכוז המיועד של הכוח היהודי בטרם הפלישה לאל-חסא, לפי תוכניתו של רותשטיין, היה קשור זה שנים רבות בהסכם עם הבריטים, ולמעשה נהנה מחסות בריטית מכל בחינה שהיא, ולכן היה צריך להגן על זכויותיו.¹⁷ ומעבר לכך, העיר שקבורו, קיימת ההתנגדות העקרונית להוסיף ולסבך את השאלה הערבית על-ידי הקמה של מדינה לא-ערבית בחוף המזרחי של חצי-האי ערב, ודבר זה ודאי מובן מאליו.¹⁸ השגותיו של שקבורו הועברו לאחר ימים ספורים לעיונו של השר מונטגיו, והוא אימץ אותן במלואן, ואף טרח להדגיש כי השגות אלו מצטרפות לשאלה העקרונית האם יש להקים מדינה יהודית 'ב כל מקום ש ה ו א' (ההדגשה במקור).¹⁹

הממשלים: למשל, כאשר הבריטים במזרח תמכו באבן-סעוד שליט נג'ד שבמזרח חצי-האי ערב ואילו הבריטים במערב סיעו ליריבו, השריף חוסיין מחג'אז שבמערב חצי-האי. המשרד לענייני הודו ייצג את הממשל הבריטי בהודו בממשלה הבריטית בלונדון.

13. PRO, FO 371/3053, 189074/84173: Letter 277/12 (M.I.2) Director of Military Intelligence (War Office) to FO, 29 September 1917

14. PRO, FO 371/3053, 189074/84173: Despatch 721, Ronald W. Graham (FO) to Bertie, 3 October 1917

15. L/P&S/11/127, file 3870: Letter W/44/189074, Under Secretary of State (FO) to Under Secretary of State (India Office), 3 October 1917

16. ראו הערה 5 לעיל.

17. ההסכם הראשון בין הבריטים לשייח' של בחריין נחתם כבר ב-1856, ובעקבותיו באו הסכמים נוספים, האחרון שבהם ב-1892, שפרשו למעשה חסות בריטית על הנסיכות. לנוסח ההסכם של 1892 ראו: J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, vol. I, p. 209

18. L/P&S/11/127, file 3870: Minute by J.E. Shuckburgh, 26 September 1917

19. L/P&S/11/127, file 3870: Minute by E. M[ontagu], 29 September 1917

ב-5 באוקטובר שלח תת-השר לענייני הודו, תומס הולדרנס (Thomas W. Holderness), מכתב תשובה למשרד החוץ, ובו הדגיש שהשר מונטגיו מתנגד לתוכנית רותשטיין, הן בגלל 'השאלה השנויה במחלוקת בדבר הנחיצות של מדינה יהודית בכל מקום שהוא', הן בגלל התנגדותו העקרונית להכנסת יסוד חדש לחצי-האי ערב, והן בגלל מספר סיבות ספציפיות העושות את המקומות שהציע רותשטיין להקמת הכוח היהודי והמדינה היהודית ל'בלתי הולמים לחלוטין'. תיאור אל-יחסא כפרובינציה תורכית נכון אולי מן הבחינה הטכנית, ציין הולדרנס, אולם בפועל מחזו זה מצוי בידי אבן-סעוד מאז 1913. חוזה הידידות שחתם הלה עם בריטניה בדצמבר 1915 מכיר במפורש בזכותו על אל-יחסא, ומבטיח לו סיוע בריטי במקרה של תוקפנות חיצונית נגד הטריטוריות שלו. גם לשייח'ים של בחריין יש חוזה עם בריטניה, מאז 1820, הזכיר הולדרנס.²⁰ ברור אפוא שממשלת בריטניה לא תוכל להסכים לכל הצעה הפוגעת בזכויותיהם הטריטוריאליות של שליטי האזורים האמורים.²¹ בינתיים הגיעו למשרד לענייני הודו ההצעות של תשובת מפקד המודיעין למשרד החוץ ושל ההוראות שנשלחו ממשרד החוץ לברטי, ולמחרת היום כבר היה לאל-ידו של שקבורו לציין בסיפוק כי 'משרד החוץ דחה את ההצעה'.²²

שלושה ימים לאחר מכן כתב מונטגיו את התזכיר לקבינט הבריטי, הנזכר בראשית מאמר זה, בניסיון לטרפד את פרסומה של הצהרת בלפור. הרצון להוכיח כי תמיכתם של הצרפתים בשאיפות הציונים, שהובאה לידיעת הקבינט ימים ספורים לפני כן,²³ אינה כנה, הביאוהו להפוך את פנייתו של רותשטיין לשגריר הבריטי בפאריס לפנייה רשמית של השגריר הצרפתי בלונדון למשרד החוץ הבריטי. מונטגיו המשיך והסיק כי פנייה משונה כזו אין משמעה אלא 'שהצרפתים להוטים ליישב את היהודים בכל מקום שהוא, ולו על-מנת שיהיה להם תירוץ להיפטר מהם, או לפחות מחלק גדול מהם'.

מאמציו של מונטגיו לא צלחו, והצהרת בלפור פורסמה על אפו ועל חמתו. אדרבה, בפברואר 1918 זכתה ההצהרה גם להסכמתה הרשמית של ממשלת צרפת. ראוי

20. ראו הערה 17. הכותב התכוון כאן להסכם הכללי שנחתם ב-1820 בין בריטניה לשייח'ים של 'חוף שודדי הים' (איחוד הנסיכויות הערביות של ימינו) ולשייח' של בחריין, בדבר הפסקת פעולות השוד באזור והשלטת השלום והביטחון. משמעותו העיקרית של הסכם זה הייתה מיסוד הנוכחות הבריטית במפרץ הפרסי והתחייבות של ממשלת בריטניה לשמור על הביטחון באזור זה. לנוסח ההסכם ראו: J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East*, I, p. 88-90

21. PRO, FO 371/3053, 192751/84173: Letter P3870, T. W. Holderness (India Office) to Under Secretary of State (FO), 5 October 1917 L/P&S/ 11/127, file 3870

22. L/P&S/11/127, file 3870: Minute by J.E. S[huckburgh], 6 October 1917

23. ראה הערה 3 לעיל.

לציין, עם זאת, כי מאבקם העיקש של מונטגיו ושל יהודים אנטי-ציונים אחרים הביא בסופו של דבר לניסוח ההצהרה באופן מעורפל ומצמצם בהרבה מזה שהיה רצוי לציונים.

ב-5 באפריל 1918 שיגר רותשטיין, שעבר בינתיים למרסיי, מכתב נוסף ללורד ברטי, בזו הלשון:

מעלתו,

היה לי הכבוד להפנות לממשלת בריטניה, ב-12 בספטמבר 1917, בעזרתו האדיבה של הוד מעלתו, הצעה להקים כוח של לוחמים יהודים, במטרה לייסד בפרובינציה התורכית של אל-חסא מדינה יהודית, שתתחייב לשתף-פעולה עם כוחות הבריטים במזרח בכל הכוחות שיעמדו לרשותה, אשר יגיעו למאתיים וחמישים אלף איש ואף ליותר מכך.

הממשלה הבריטית לא מצאה לנכון להוציא לפועל את הצעתי, מבלי לציין את הנימוקים לכך.

אני מעריך שבחירת הפרובינציה שהיה צריך לכבוש לא תאמה את מדיניות הממשלה, ולכן אני מרשה לעצמי לחדש בזאת את הצעתי, ולבקש מממשלת הוד מלכותו להואיל לציין בפנינו פרובינציה אחרת, אשר מקומה יאפשר לשלב את האינטרסים של המדינות הבריטית עם אלה של המדינה היהודית שתוקם במזרח ואשר תשמח לחבור באופן הדוק לבריטניה וצרפת.

בציפייה לתשובה, שהפעם תראה בחיוב את משאלות חברי ואת משאלותי שלי, אני מבקש מהוד מעלתו להואיל לקבל את רגשי נאמנותי המלאה.

ברטי, שעמד אז בסוף כהונתו כשגריר בריטניה בפריס (לאחר שלוש-עשרה שנות שירות שם), מצא אף הפעם לנכון לשלוח את מכתבו של רותשטיין ללונדון, ולבקש הוראות בעניין התשובה לכותב.²⁴

עכשיו לא טרחו במשרד החוץ להיוועץ במפקד המודיעין ואף לא לשלוח העתקים למשרד לענייני הודו. הטיפול במכתבו השני של רותשטיין הסתכם אך ורק בהערה 'להראות למר סוקולוב', ובסימן 'וי' ליד ההערה, שמשמעו, מן הסתם, כי סוקולוב אכן ראה את החומר.²⁵ נחום סוקולוב היה שותף לפעילותו המדינית של וייצמן בלונדון. ערב הצהרת בלפור, ואף עמד בראש ועדה שניסחה את טיוטת ההצעה הציונית להצהרה.

24. PRO, FO 371/3406, 68455/68455: Lettre, Léon Rothstein (Marseille) [a Bertie] 24, 5 avril 1918, enclosed with despatch 294, Bertie to Secretary of State for Foreign Affairs, 16 April 1918

25. ההערה מופיעה על כריכת התיק ב-68455/68455, RO, FO 371/3406.

בשנים 1916-1918 הוא גם ניהל מגעים עם הצרפתים בקשר לשאיפותיהם של הציונים, ופגישתו עם שר החוץ הצרפתי, סטפן פישון (Stéphen Pichon), ב-9 בפברואר 1918, קדמה לפרסום הודעת התמיכה של ממשלת צרפת בהצהרת בלפור.²⁶ הדעת נותנת כי בשל כל הגורמים אלה, וכן, אולי, בשל עצם היעדרו של וייצמן מלונדון בעת ההיא (הוא שהה אז בארץ-ישראל, בראש 'ועד הצירים'), החליטו אנשי משרד החוץ הבריטי להראות את מכתבו של רותשטיין לסוקולוב. נקל לנחש מה הייתה תגובתו של סוקולוב להצעתו של רותשטיין, הגם שאין בידינו שום עדות לתגובה זו. ב-24 באפריל השיב משרד החוץ לבריטי ש'יודה' לרותשטיין על הצעתו, אולם יודיע לו שתכניתו 'אינה יכולה להישקל בנסיבות הנוכחיות'.²⁷ דומה כי בכך תמה הפרשה. על כל פנים, איננו יודעים על פניות נוספות של ד"ר רותשטיין לבריטים בעניין זה.

26. על פגישתו של סוקולוב עם פישון ראו: פ' סוקולוב, אבי, נחום סוקולוב, ירושלים תש"ל, עמ' 162-164. נוסח ההודעה הצרפתית, שם, עמ' 168.

27. PRO, FO 371/3406, 68455/68455: Despatch 369, FO to Bertie, 24 April 1918.

נספח: מכתבו הראשון של רותשטיין ללורד ברטי

PARIS, le 12 Septembere 1917

Son Excellence

Monsieur l'Ambassadeur d'Angleterre à Paris.

J'ai l'honneur d'adresser ici à Votre Excellence une proposition et me permets de La prier de daigner lui accorder Son inérêt et sa haute confiance.

Mais, avant d'aborder le sujet, je tiens à donner à Votre Excellence une preuve de quelques qualités de valeur morale, d'esprit de décision et d'énergie qui règnent dans le sein de ma famille, en mettant sous ses yeux quelques lignes du dernier livre de Mr. Maurice Barrès, le Président d'une Ligue hostile à la Nation Juive, où le dernier, malgré son hostilité, parle de mon fils, mort héroïquement sous Verdun pendant une attaque qu'il s'est offert lui-même de conduire contre un fortin, très fortement organisé par l'ennemi, fortin lequell, conquis et dépassé par lui, se trouve depuis définitivement acquis à la France.

Puisse le sang généreusement et tout volontairement versé par mon fils plaider, auprès de Votre Excellence, en faveur de sa haute confiance en la proposition que j'ose Lui soumettre ici.

Et voici ma proposition:

Je me fais fort de réunir, pour le printemps prochain, une troupe combattante juive, forte de 120 mille hommes vigoureux du nombre de ceux qui ne sont pas mobilisables; cette troupe, bien vite portée au double, coopérerait, dans certaines conditions, avec les troupes de l'Entente. Mon offre, qui au prime abord pourrait paraître illusoire, perdra son aspect illusoire aussitôt que les milliers d'hommes seront arrivés sur les lieux de concentration des futurs combattants. Les conditions que je me permets de poser sont les suivantes:

- 1) La Province turque El-Haçà, près du golfe Persique, Koweit excepté, deviendra un Etat juif;
- 2) Cet Etat sera créé par un coup de main de troupes juives aussitôt qu'elles auront atteint le chiffre de 30 mille hommes organisés, instruits et équipés dans l'endroit où se fera leur concentration qui sera l'île de Bahrein du même golfe;
- 3) Tous les frais de l'équiemment, de l'armement et autres, exigés par les

préparatifs, le transport, le ravitaillement, etc., seront avancés soit par l'Angleterre seule, soit par l'Entente; les sommes, ainsi avancées, constitueront la première dette de l'Etat Juif;

4) Les instructeurs et une partie du personnel commandant seront fournis par l'Entente et seront considérés au service de l'armée juive dont ils porteront l'uniforme;

5) Les troupes juives ne combatteront qu'en Asie;

6) En vue de sauvegarder les intérêts de la Nation Juive d'une part et d'assurer l'exacte et fidèle exécution de nos engagements vis-à-vis de l'Entente de l'Autre, je jugerai de mon devoir d'assumer la direction suprême de l'entreprise; il va sans dire que je m'entourerai de collaborateurs compétents et solliciterai l'appui des lumières des hommes d'Etat de l'Angleterre et de l'Entente;

7) Toute l'entreprise, jusqu'au moment de l'invasion de la province El-Haça, devra être conduite en grand secret; même les masses d'hommes destinés aux troupes futures, même la presque totalité des futurs officiers et collaborateurs seront tenus dans l'ignorance absolue de l'entreprise, et surtout de l'objectif, pendant toute la période des préparatifs.

Voici l'ordre chronologique dans lequel, dans ma pensée, les événements devront se suivre:

1) Etablissement d'un projet de traité entre l'Entente et l'Angleterre d'un côté et moi, parlant au nom du futur Etat Juif, de l'autre, n'ayant pas, pour le moment, de qualité pour traiter et négocier un traité, ce dernier portera un caractère de projet et deviendra un traité définitif lorsque, placé par un Synhédrion de Rabbins en tête de troupes juives et accepté par celles-ci, masituation sera devenue officielle.

2) Préparation de l'entreprise par un comité supérieur, constitué par moi et secondé par des sous-comités appropriés aux besoins des préparatifs.

3) Transport des hommes sur l'île de Bahrein, où aèrent préparés les compements pour recevoir 30,000 hommes et réunis tous les éléments d'équipement, d'armement, ect.

4) Passage des hommes, concentrés dans l'île, sur le pied de guerre, leur instruction, constitution du personnel commandant, création d'un Synhédrion, légal du point de vue de l'Orthodoxie juive.

5) Invasion de la province turque El-Haça; proclamation de la fondation de l'Etat Juif; reconnaissance du nouvel Etat par les Puissances de l'Entente.

6) Organisation hâtive du nouvel Etat, arrivée de nouveaux contingents, leur instruction et organisation.

7) Un état de guerre existant entre l'Etat Juif et la Turquie du fait de l'invasion du territoire de cette dernière, les troupes juives entrèrent immédiatement en campagne et demeureront dans cet état jusqu'à la victoire finale de l'Entente ou jusqu'à leur destruction.

La proclamation immédiate de l'Etat Juif et sa reconnaissance par les Puissances de l'Entente constituera un fait de nature à électriser la Nation Juive et à déterminer chez elle, un élan puissant en faveur de l'Entente dont l'Etat Juif deviendrait une partie intégrale. Il en résultera en même temps une affluence de fonds inépuisables ainsi que l'accroissement du nombre de combattants; en outre, de par logique des choses, les soldats juifs dans les armées des Alliés ne se contenteront plus de faire leur devoir; ils deviendront des héros; de par la même logique des choses, agissant au sens contraire, la grande piété des soldats juifs de Turquie et d'Autriche paralysera automatiquement leur sentiment de devoir. En Russie l'enthousiasme juif aura les effets les plus heureux sur leurs camarades chrétiens.

Et avant de finir je tiens à préciser que la présente n'a aucune racine dans les milieux dits Sionistes dont les aspirations ne coïncident pas avec celles de mes amis et les miennes et dont les méthodes et les voies j'étais toujours à condamner.

Je prendrai la liberté de solliciter demain dans l'après-midi une audience de Votre Excellence dans le désir de connaître la suite qu'Elle compte donner à ma proposition; je me tiendrais aussi à Sa disposition pour Lui donner toute explication qu'Elle jugerait utile de me réclamer. Dans l'espoir d'être honoré de Sa haute confiance, je prie Votre Excellence de daigner agréer l'expression de mes sentiments les plus dévoués et respectueux.

Dr. M. L. Rothstein
(médecin Russe)

Adresse à Paris
42 bis rue de Rivoli,
Hotel de Nice